

PhD-értekezés tézisei

Pécsi Tudományegyetem
Földtudományok Doktori Iskola

**Keszthely turizmusfejlődésének száz éve
balatoni és országos kitekintéssel
1880–1980**

Törzsök András

Pécs, 2015

A doktori iskola neve: **Földtudományok Doktori Iskola**

Vezetője: **Dr. Dövényi Zoltán DSc.**
egyetemi tanár
PTE TTK Földrajzi Intézet
Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék

A doktori témacsoport címe: **Turizmusföldrajz**

Vezetője: **Dr. habil. Aubert Antal Csc.**
egyetemi docens
PTE TTK Földrajzi Intézet
Turizmus Tanszék

A disszertáció tudományága: **Turizmusföldrajz, Történetiföldrajz**

Témavezető: **Dr. habil. Gyuricza László Csc.**
egyetemi docens
PTE TTK Földrajzi Intézet
Regionális Földrajz Tanszék

1. Témaválasztás és célkitűzés

Disszertációm témaválasztását elsősorban az motiválta, hogy keszthelyi lévén kiemelt figyelemmel kísérem a városnak a turizmus fejlesztéséért tett erőfeszítéseit, terveit. Földrajz-történelem szakos tanárként megfogalmazódott bennem a kérdés, hogy vajon egy hosszabb időintervallumra visszatekintve hogyan alakult, fejlődött a település turizmust támogató tevékenysége. Milyen kiemelhető és figyelemre érdemes időszakok határozták meg vagy befolyásolták a város turizmusát.

A kutatás korszakhatárainak – 1880–1980 – kijelölését részben az indokolja, hogy az 1880-as években a Zala megyei Keszthely magisztrátusa és lakossága már kétségkívül fürdővárosnak tekintette a települést és mindent elkövetett a turisztikai miliő megteremtéséért és fenntartásáért. 1979-ben Keszthelyt visszacsatolták Veszprém megyétől Zala megyéhez. Így a megyei vezetés számára nem csupán egy volt a balatoni fürdőhelyek közül, hanem az egyetlen, turisztikai kapacitását és vendégforgalmát tekintve pedig Hévízzel együtt egyértelműen a legjelentősebb.

Vitathatatlan, hogy a vizsgált száz év alatt Keszthely és környezete éppúgy sokat változott, ahogy az ország egésze, technikailag és komfort tekintetében pedig kétségkívül fejlődött is. A település százados gyarapodása jelentős változásokat hozott. A modernizáció, a történelmi események a várost, a társadalmi viszonyokat, sőt a természeti környezetet is számottevően átformálták. Keszthely helyzetéhez és arculatához a vizsgált időszak végére már a modernizáció minden áldása és átka éppúgy hozzátartozott, mint történelmi emlékei, kulturális értékei.

Jelen munkában fő hangsúlyt kapott a keszthelyi turizmus helyzetének vizsgálata. Ugyanis Keszthely vonatkozásában a turizmus sajátosságait, térbeliségét, lehetőségeit és történetét összefoglaló nagyobb terjedelmű, jegyzetapparátussal is bíró munka még nem született. A vizsgált száz éves időszak elemzésén túl ugyanakkor nem mellőzhettem a hazai, különösen a balatoni turizmus fejlődésében fontos előzmények és következmények bemutatását sem. Kísérletet teszek továbbá néhány korabeli fogalom tisztázására, a kortárs és jelenlegi statisztikai adatfelvétel közötti különbségek bemutatására, a turizmus településszerkezetre gyakorolt hatásainak, valamint az elérhető turisztikai szolgáltatások, illetve a helyi és regionális fejlesztési elképzelések vizsgálatára is.

A kutatás *első* fontos célja a keszthelyi turizmus fejlődésének bemutatása és elemzése a vizsgált száz évben. A kutatás alapvetően két kiinduló hipotézisre épül, melyek igazolása vagy cáfolása a *második* fő célkitűzésem. Az egyik, hogy a balatoni turizmus jelentősége a hazai turizmuson belül az adott időintervallumban lényegében folyamatosan növekedett. A másik, hogy a vizsgált időszakban a balatoni – és ehhez kapcsolódóan a keszthelyi – turizmus fejlődéséből kiemelkedik három virágzó szakasz, a századforduló, a két világháború közötti, valamint az 1960-as évektől kezdődő.

A kutatás *harmadik* fő célja a keszthelyi turizmus sajátosságainak vizsgálata, a közlekedési infrastruktúra, a szálláshelyek, a vendégforgalmi adatok és a turisztikai tér változásainak és a fejlesztési koncepciók tükrében.

A kutatás kezdetén már világossá vált, hogy a jelentősebb Balaton-parti fürdőhelyek versenyében Keszthely már a XX. század elején lemaradt, elsősorban Siófokkal szemben, ami – tekintve a település nagyságát, kulturális kínálatát – magyarázatra szorul. A város ugyanis látszólag igen jó adottságokkal rendelkezett, amelyek miatt méltán hívhatták a „Balaton fővárosának”. A település saját magát következetesen fürdőhelyként definiálta és a magisztrátus számos intézkedése valóban a vendégforgalom kiszolgálását célozta. Mindezek ellenére a település lemaradt – legalábbis a látogatók és a vendégéjszakák számát tekintve – számos kisebb, korábban jelentéktelennek számító Balaton-parti településsel szemben. E lemaradás okainak feltárása vált a kutatás *negyedik*, egyben utolsó fontos céljává.

2. A kutatás szakirodalmi előzményei, forrásai; kutatási módszerek, nehézségek

A levéltári források – mint primer források – feltárása és feldolgozása rengeteg új és kiegészítő információt eredményezett, ezért jelen munkának talán ez lehet az egyik fontos eleme, amivel a további kutatásokat is segítheti.

A kutatás során négy levéltár – a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, a Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei és Veszprém Megyei Levéltára, az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára – és egy irattár – a Magyar Államvasutak Központi Irattára – állományából harminchárom levéltári jelzetet használtam fel, ami több iratfolyóméter – több száz oldalnyi – iratanyag feldolgozását jelentette az elmúlt években. Munkámban a levéltári és egyéb adatok feltárása és közlése mellett igyekeztem elemezni is azokat, elsősorban a hazai, a balatoni és a keszthelyi turizmus szempontjából. A kutatás során további – ugyancsak primer – forrásként

használtam a Hadtörténeti Levéltár Térképtárában található vezérkari térképeket, valamint ugyancsak a vezérkar számára készült különböző méretarányú légifotókat. A Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal és jogutódjának kiadványaiban található statisztikai adatokat ugyancsak mint primer forrásokat használtam fel.

A hazai turizmus történetével foglalkozó munkák – mint szekunder források – nagymértékben segítették a kutatást. Ezeket jól egészítették ki a különböző fajtájú jogszabályok és az internetes források. Jelen munka fontos előzményei mindazon tanulmányok amelyeket önállóan, vagy társszerzők bevonásával készítettem.

A vizsgálat jellegéből fakadóan a teljes időszakra vonatkozóan nem álltak rendelkezésre a terepmunka feltételei, ezért – főként a kutatás során vizsgált időszak első évtizedei esetében – csak azokra az adatokra támaszkodhattam, melyeket a kortársak térképek, tervrajzok, tájképek, fényképek, képeslapok, statisztikai számsorok, visszaemlékezések, leírások és az épített környezet formájában ránk hagytak. A terepbejárás, mint vizsgálati módszer ugyanakkor igen fontosnak bizonyult Keszthely turisztikai térének vizsgálatánál; a rendelkezésre álló térképeket, légifotókat, szakirodalmi vagy levéltári leírásokat egyeztetni lehetett a keszthelyi szállodák, vendéglátóhelyek, strandok és különösen a kempingek jelenlegi elhelyezkedésével, illetve a fennmaradt objektumokkal.

A Balaton-parti szálláshelyek forgalmára vonatkozó adatokat a Statisztikai Évkönyvek közölték. 1945-ig nem tértek ki néhány olyan ma használatos mutatóra, mint a vendégéjszakák száma, illetve az átlagos tartózkodási idő. A Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal ugyanis alapvetően két kategóriában tartotta nyilván a vendégeket. Állandó vendégnek tekintették azokat, akik legalább egy hetet és ideiglenes vendégekné azokat, akik legalább egy éjszakát töltöttek a fürdőhelyen. Azt azonban, hogy az állandó vendégek csak egy vagy több hetet, illetve az ideiglenes vendégek pusztán egyetlen éjszakát vagy több napot töltöttek-e el a fürdőhelyen azt a Statisztikai Évkönyvek nem közölték.

A vendégéjszakák és az átlagos tartózkodási idő tehát pontosan nem állapítható meg. Ugyanakkor a meglévő adatok alapján kiszámítható, hogy ezek mennyinél nem lehettek kevesebbek. Az elemzés során két új mutató megalkotására tettem kísérletet, amelyek ezt biztosítják.

Az első mutató a *vendégéjszakák minimális száma* azt a számot jelöli, amennyinél nem lehetett kevesebb az összes vendég által az adott fürdőhelyen eltöltött éjszakák száma. Ez a

mutató az állandó vendégek számának hétszeres értéke és az ideiglenes vendégek számának összege (Állandó vendégek száma $\times 7$ + Ideiglenes vendégek száma).

A második mutató a *minimális tartózkodási idő* valójában egy átlagszám, a vendégéjszakák minimális számának és a vendégek számának hányadosa (Vendégéjszakák minimális száma \ vendégek száma).

E két mutatót – a vendégforgalmi adatok elemzésénél – a századforduló és a két világháború közötti időszak turizmusának vizsgálatánál alkalmaztam. Ezen mutatók bevezetésével a fürdőhelyek összehasonlíthatóvá váltak, és kirajzolódtak az utazási szokásokban bekövetkező változások is (1945 után a Statisztikai Évkönyvek adatközlései ugyan bővültek, de konkrétan elemezhetővé csak 1975-re váltak).

A második világháborút követő időszak turizmusára vonatkozó szakirodalmat, a levéltári forrásokat és szakmai folyóiratok cikkeit jól kiegészítették azok a mélyinterjúk és kérdőíves vizsgálatok amelyeket 2009 és 2013 között készítettem.

3. A dolgozat szerkezete

Mivel a kutatás száz évet érint, ezért szükségessé vált az adott időszakok egymástól eltérő idegenforgalmi terminológiájának tisztázása. Erre a dolgozat elején, az alapvető fogalmakat érintő diskurzus című szakaszban került sor. Ezt követően elemeztem azokat a természeti és településföldrajzi adottságokat, amelyek hatással voltak Keszthely turizmusára. A kutatómunka elején érzékelhetővé vált, hogy Keszthely turizmusa átfogóan nem elemezhető regionális – jelen esetben balatoni – és országos kitekintések nélkül. Ezért az egyes korszakok bemutatása során az országos elemzéstől haladtam a balatoni felé, majd pedig a kutatási téma – Keszthely turizmusfejlődése – irányába szűkítve a vizsgálatot.

Az első korszak a dualizmus, a második a két világháború közötti, a harmadik pedig a második világháború utáni időszakot öleli fel. A korszakokról szóló fejezeteket három részre felosztva először a hazai turizmus fejlődésének felvázolására került sor, majd a jelentősebb balatoni fürdőhelyek kerültek bemutatásra. A harmadik egységben Keszthely turizmusának elemzése következett. Utóbbi esetében részletes elemzés alá került a turisztikai tér és milió valamint a közlekedési infrastruktúra, a szálláshelyek és a turisztikai szolgáltatások fejlődésének bemutatása. A dolgozat zárásaként a konklúziókat fogalmaztam meg pontokba szedve.

4. Az eredmények összefoglalása

A kutatás eredményeit az alábbiakban foglaltam össze:

4.1. Az alapvető fogalmak változásai

A hazai szakirodalomban évtizedekig a turizmus helyett az idegenforgalom kifejezést találjuk, de gyakori a két fogalom szinonimaként történő használata is. A vizsgált száz évben – 1880 és 1980 között – mindvégig az idegenforgalom kifejezés volt használatos, annak ellenére, hogy a statisztikusok már a két világháború közötti időszakban a Statisztikai Szemlében és más folyóiratokban megjelent tanulmányaik francia nyelvű rezüméiben a „tourisme” szót találjuk a vendégforgalom, illetve az idegenforgalom fordításaként.

A magyar *turizmus* kifejezés feltehetően a francia „tour” (körút, körutazás) szóból származik, amely német közvetítéssel honosodott meg Magyarországon, Európa-szerte pedig az „utazás” szinonimája lett. Magyarországon az 1930-as évektől már előfordul tömegetturizmus értelemben, némileg pejoratív tartalommal. Az „idegenforgalom demokratizálódásának, elpolgárosodásának” jelenségére szakemberek már korábban is felfigyeltek, amit „szociális vagy népi” idegenforgalomnak is hívtak, ám ezt nem feltétlen gondolták negatívumnak, sőt ebben gyakran lehetőséget láttak. Magyarországon azért terjedhetett el az *idegenforgalom* kifejezés az utazás, a vendégforgalom, sőt a teljes ágazat elnevezéseként, mivel a turizmus szavunk már foglalt volt, ugyanis ez alatt a természetjárást, hegymászást értették.

A második világháború után a statisztikákban egyaránt megtalálható volt a *turista*, a *látogató* és a *kiránduló* kifejezés. A korábbi természetjáró, hegymászó értelemben használt „turista” szó helyett egyre gyakrabban tűnt fel a „kiránduló” kifejezés. *Kirándulónak* azt a személyt tekintve, aki nem pénzkereset, hanem élményszerzés, sportolás, a szabadidő eltöltése céljából, de egyetlen vendégéjszakát sem töltve el keresi a turisztikai attrakciókat vagy a természet közelségét. A kirándulóforgalom így nem volt jellemezhető az 1945 után már regisztrált *vendégéjszakák számával*, ezért került bevezetésre „a vendégnapok száma” (bár néha ezeket szinonimaként használták a Statisztikai Évkönyvek). Az 1950-es évek végétől a nemzetközi turizmusba történő ismételt bekapcsolódásunk újabb probléma elé állította a statisztikusokat. Hova sorolják azokat, akik egyetlen éjszakára sem maradnak az országban? Turistának azokat a személyeket tekintették, akik legalább egy *vendégéjszakát* töltöttek el az országban, a többieket pedig „látogató”-nak nevezték.

A település eltérő arculatú tájak – a Balaton, a Keszthelyi-hegység – találkozáspontján épült ki. A jelentős ásványkincsek ugyan hiányoztak Keszthelyről és környékéről, ám a domborzat és a víz, nem elhanyagolva Hévíz közelségét sem, egyaránt serkentette a város fejlődését. A Bakony felé Tapolcával és Sümeggel, délre Balatonszentgyörggyel és Nagykanizsával, észak-nyugatra Zalaegerszeggel kiépült gazdasági, kereskedelmi és kulturális kapcsolatok jelentősen hozzájárultak a település fejlődéséhez. A település fekvése századokon keresztül előnyt jelentett, így válhatott piaci központtá, majd pedig a Festeticsek uradalmi központjává. A kutatási időszak elejére azonban ez az előny már hátrányt jelentett a vasútépítés időszakában, a többi balatoni településsel szemben a fővárostól való nagyobb távolsága miatt. Ez a hátrány egészen az 1960-as évekig megmaradt és az ekkor kezdődő kempingturizmus jelentett ezen a téren komoly változást.

4.2. A hazai, a balatoni és a keszthelyi turizmus helyzete és fejlődése az első világháborúig

A hazai turizmus fejlődése a reformkorban vett nagy lendületet, amit a korszak gazdasági és társadalmi változásai és infrastrukturális beruházásai tettek lehetővé. Ezt követően a dualizmus időszakában a gazdasági fejlődés megteremtette azokat a társadalmi rétegeket, amelyeknek igénye volt a turisztikai szolgáltatásokra.

A XIX. század második felétől az első világháborúig – a gőzgépek bevezetésétől az elektromosság és a robbanómotorok munkába állításáig – terjedő időszak alapvetően átformálta Magyarország közlekedési hálózatát, kihatott az utazási szokásokra és a turizmus fejlődését is eredményezte. A századfordulóra a turizmus az Osztrák-Magyar Monarchia területén a magyar mezőgazdaság és a cseh nehézipar mellett a népgazdaság harmadik tartóoszlopa lett. A vízi közlekedés bizonyult a leggyorsabban fejleszhető infrastruktúrának, így a Bécs és Pest közötti dunai gőzhajózás 1830-as megindulását hamarosan, 1846-ban követte a balatoni gőzhajózás megteremtése is. A turizmus, különösen a balatoni turizmus szempontjából azonban a legfontosabb infrastruktúrának a vasút bizonyult.

A magyar főváros a turizmus szempontjából is bámulatos fejlődést mutatott fel az első világháború kitöréséig. A már meglévők mellé újabb fürdők és szállodák épültek, miután 1866-ban a hévízkutató fúrások sikerrel jártak a Margitszigeten. A kibontakozó turizmus fejlődését segítette, hogy 1877-ben Eiffel tervei alapján megépült a Nyugati, majd 1884-ben a Keleti pályaudvar, melyek Európa legszebb és legnagyobb vasúti várócsarnokai közé tartoztak. 1896-ra elkészült a kontinens első földalattija és a század végétől már villamosjáratok is közlekedtek.

A hazai turizmus első jelentősebb nemzetközi bemutatkozása az 1885. évi Magyar Országos Kiállítás volt, amelyet sikerességében felülmúlt a közel hatmillió látogatót vonzó millenniumi kiállítás, rámutatva a turizmusban rejlő lehetőségekre. 1891-ben megalakult a Magyar Szent Korona Országainak Balneológiai Egyesülete, majd 1913-ra készült el a fővárosban a háború előtti időszak talán utolsó jelentősebb turisztikai beruházásaként a Széchenyi fürdő.

A gyógyfürdők forgalmához képest jóval szerényebb volumenű volt „Horvát-Szlavónország” tengerparti fürdőhelyeinek idegenforgalma. A Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal évkönyvei az Adriai-tenger partjáról mindössze három települést említettek a fürdőhelyek között: Crikvenica, Kraljevica, valamint Novi. Ezen települések vendégforgalma nem volt jelentéktelen, ám együttesen a Balaton összforgalmával nem értek fel.

A Balaton jelentőségének növekedését mutatta a Magyar Földrajzi Társaság Balaton Bizottságának megalakulása is 1891-ben, amely a tó és környékének tudományos vizsgálatán túl a Balaton-kultusz megteremtéséért is sokat tett. 1861-ben elkészült a Balaton déli, majd 1909-ben megépült az északi partján végighaladó vasúti fővonal is. A fővárosnak így újabb Balatonparti településekkel jött létre közvetlen kapcsolata, ami ismét lendületet adhatott a helyi turizmus bővülésének, fejlődésének.

A Balaton körüli vasút turizmusra gyakorolt hatását nem lehet eléggé hangsúlyozni. Siófok is részben ennek köszönhetette felvirágzását. Néhány évtized alatt, a XX. század elejére már jóval megelőzte Keszthelyt az infrastruktúra fejlettsége tekintetében.

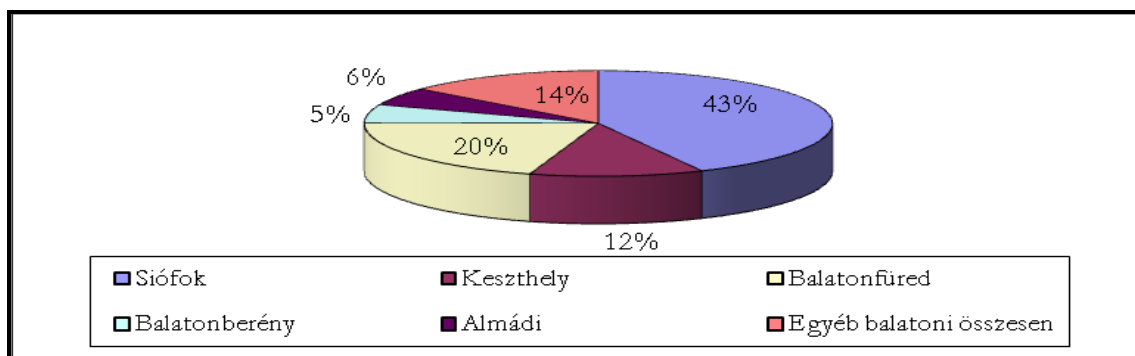
A vasút megépítésének részeként elkezdődtek a különböző pályatöltési munkálatok. Ezek komoly antropogén behatásokat eredményeztek a Balaton mindkét partján. A partvidékeket művelésre alkalmassá tették, aminek köszönhetően megkezdődött ezek telkesítése, beépítése. A vasút megjelenésével párhuzamosan egyre nagyobb számban érkeztek fürdővendégek főleg a városokból és a fővárosból. Az 1880-as évektől az idegenforgalom egyre komolyabb fejlődést indukált a Balaton partján. A települések legtöbbször még a nevébe is beillesztette a Balaton szót, mint idegenforgalmi szempontból pozitív indikátort. Ez a „reklám és marketinglépés” egyaránt megfigyelhető Aliga, Berény, Boglár, Keresztúr, Lelle és Szentgyörgy esetében.

Az Osztrák-Magyar Monarchiában már ismert és igen népszerű fürdőhelyek – Karlsbad, Herculesfürdő – mellett a balatoni fürdőhelyek jelentősége és forgalma egyaránt megnőtt, amit a Statisztikai Évkönyvek adatai is bizonyítanak.

Fürdőhely	Helyezés	Állandó vendégek		Állandó összesen	Ideiglenes vendégek		Ideiglenes összesen	Összesen
		Belföldi	Külföldi		Belföldi	Külföldi		
Herkulesfürdő	1.	2657	4694	7351	1787	590	2377	9728
Bártfa	4.	2815	105	2920	578	95	673	3593
Balatonfüred	5.	2727	117	2844	1694	403	2097	4941
Siófok	6.	2630	68	2698	7592	48	7640	10338
Hévíz	9.	1566	24	1590	104	0	104	1694
Keszthely	12.	1212	142	1354	1415	127	1542	2896
Balatonföldvár	23.	770	20	790	231	11	242	1032
Almádi	26.	703	0	703	647	0	647	1350
Parád	35.	509	1	510	646	8	654	1164
Fonyód	58.	309	0	309	24	2	26	335

1. táblázat. A nevezetesebb fürdőhelyek vendégforgalma Magyarországon 1900-ban

Keszthely a XX. század elején lemaradt a Balaton-parti fürdőhelyek versenyében, annak ellenére, hogy az idegenforgalom meghatározó tényezői – a természeti kincsek, a minőségi szálláshelyek, a gasztronómiai és egyéb kiegészítő szolgáltatások mennyisége és minősége, megfelelő ár-érték arány illetve a kedvezmények – közül majdnem minden a település rendelkezésére állt. 1900-ban a Magyar Királyságon belül a Statisztikai Évkönyv az állandó vendégek alapján állított fel rangsort. Ebben még a 12. helyen tartotta számon Keszthelyt. Már ekkor is megelőzte Balatonfüred, Siófok, sőt a közeli Hévíz és mindössze Balatonföldvart, Almádit és Fonyódot sikerült megelőznie a jelentősebb Balaton-parti települések közül. Keszthely részesedése a tizenöt Balaton-parti fürdőhely teljes idegenforgalmából 1900-ban még 12 % volt, ám a korszakban már érezhető volt Siófok rohamos fejlődése, melyet a keszthelyi magisztrátus szerint elsősorban a vasúti fővonal tett lehetővé.

1. ábra. A balatoni fürdőhelyek vendégforgalma 1900-ban

A földrajztudomány számára minden állítás és következtetés a térből indul ki és oda vezethető vissza. A térnek minden olyan pontja tágabb értelemben turisztikai térnek tekinthető, ahol a turizmus megjelenik, ugyanakkor a turizmus megjelenésének időpontja nehezen ragadható meg. Kezdetben a turisztikai tér Keszthelyen a vendégfogadókra koncentrált, melyek közül az egyik azzal büszkélkedhet, hogy 1770-ben József főhercegnek is szállást adott. A későbbi császár II. József egyébként értékelte Keszthelyt, kiváltképp a Balaton szépségét: „Ha Festetics volna, kastélyomat úgy építtettem volna, hogy kertem a Balatonra leszolgált volna.”

A Balaton-part a XIX. században vált a keszthelyi turisztikai tér részévé. 1846-ban megépült az első kikötő és a park főszékhelye, valamint kialakították az első fedett fürdőházat a parton. A gőzhajóval érkezők kiszolgálására vendéglő létesült. A kikötő tranzitközponttá is vált, ugyanis a Kanizsáról lovas kocsival érkezőket gőzhajó szállította tovább Füredre a „savanyú vízhez.” 1883-ban a part egy tekintélyes részét – a Fürdőparkkal együtt – gróf Festetics Tassiló a településnek adományozta „örök használatra.” A magisztrátus a terület idegenforgalmi hasznosításáról is döntött. Hamarosan megépültek az *első parti szállodák*, amelyek kuriozitását az adta, hogy közvetlenül a Balaton partján helyezkedtek el. 1893-ban felépült a Szigetfürdő, amely olyan extra szolgáltatásokkal várta az ide látogatókat, mint a gyermekes családok részére kialakított koedukált fürdő, valamint a napozó és a kétezer kötetes fürdőkönyvtár, amelynek a használata ingyenes volt.

A Festeticsek uradalmi központjaként fejlődő Keszthelyen számos turisztikai vonzerőt jelentő országos, illetve európai hírű nevezetesség – a Festetics-kastély a Helikon könyvással, a Georgikon, számos történelmi épület – található, amely nem a tó partjára épült és ez a sajátosság már önmagában is kiterjeszti a turisztikai tér határait a partközeli utcákra túlra.

Keszthely turizmusának fejlődéséhez nagyban hozzájárult a turisztikai milió, ami a „turisztikai térhez kötődő élményelemek objektív vetülete.” A táj szépsége, az építészeti és egyéb kulturális értékek, a Festetics-kastély mindehhez jó alapot szolgáltatott, csakúgy mint az 1817 óta létező Helikoni-ünnepségek, a „Velencei esték”, a tűzijátékok és az 1906-ban felállított Zenepavilon művészeti rendezvényei. A turisztikai milió megteremtését már a XX. század elején sem pusztán a kényelmes szállások, a jó konyhával és kitűnő borokkal bíró vendéglők, szállodák – az *Amazon*, a *Hullám* és a *Balaton* – szolgálták, hanem az a tény, hogy az egész város alárendelte magát a turizmus céljainak a Balaton-kultusz jegyében.

A település helyzetét és lehetőségeit SWOT analízis segítségével igyekeztem jellemezni

<p><u>Strenghts- Erősségek:</u></p> <p><i>belső, pozitív tényezők</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ A turizmus fellendítésében közreműködő egyesületek tevékenysége ➤ Szép természeti környezet, kedvező természetföldrajzi adottságok, jó vízminőség ➤ Kulturális értékek (múzeumok, épületek, Festetics kastély stb.) ➤ Balaton, „Velencei esték”, tűzijátékok ➤ Fedett fürdőházak a parton ➤ Korcsolyázás, vitorlázás, csónakázás lehetősége ➤ Szemlélet: minden a turizmusnak van alárendelve ➤ A város kezében van a turizmus fejlesztése, nem külső kézben 	<p><u>Weaknesses- Gyengeségek:</u></p> <p><i>belső, negatív tényezők</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Az idény rövid volta ➤ Marketing és reklám hiányosságai ➤ Közlekedés (lassú és rossz vasúti közlekedés, a vasúti fővonal hiánya) ➤ Minőségi szálláshelyek alacsony száma ➤ A civil szerveződések viszonylag gyenge anyagi ereje ➤ A kommunikáció és a rugalmasság hiánya
<p><u>Opportunities - Lehetőségek:</u></p> <p><i>külső, pozitív tényezők</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Hévízzel történő jobb együttműködés több vendéget eredményezhet ➤ A balatoni hajózásba történő hangsúlyosabb bekapcsolódás vendéget hozhat ➤ Rendezvények (korcsolyázás, disznótorok, Vadásztársaságok, Csónakázó Egylet) ➤ A kulturális adottságok (Georgikon, látnivalók) jobb kihasználása 	<p><u>Threats - Veszélyek:</u></p> <p><i>külső, negatív tényezők</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Bizonyos beruházásokhoz (vasút, villamosítás) központi, kormányzati segítség kell ➤ A versenytársak (Siófok, Füred) aktív marketingje, közlekedésileg előnyösebb fekvése ➤ Monarchián belüli fürdőhelyek nagyobb népszerűsége

2.táblázat SWOT analízis a keszthelyi turizmusra vonatkozóan, 1900

4.3.A hazai, a balatoni és a keszthelyi turizmus helyzete és fejlődése a két világháború között

A hazai turizmus ígéretes, folyamatos fejlődése az első világháború kitörésével megtorpant. A trianoni békeszerződés aláírásával a hazai turizmus egykor népszerű desztinációinak döntő része a határokon túlra került. A korszakban a belföldi turizmus fejlesztése mellett megfigyelhető a törekvés a külföldről érkező vendégek számának növelésére, amit a turizmus ekkor már világosan felismert valutaszerező képessége indokolt. A nagy vasúti építkezések korszaka ekkora már véget ért, a folyami és balatoni hajózásban, illetve a polgári célú repülésben azonban komoly kiaknázható lehetőségek voltak még a turizmus számára is.

A magyar királyi kormány jelentésében szomorú tényként állapította meg, hogy a „békeszerződés következtében a budapesti és balatoni fürdők kivételével az összes számottevő gyógyfürdőinket elvesztettük.” Ez az ágazatot sújtó sajátosság messzemenő, nem ritkán máig ható következményeket hozott. A meglévő kapacitások optimális kihasználását, illetve a megmaradt területek turisztikai célú hasznosítását a kormányzat a turizmusirányítás átszervezésével, illetve fokozatos fejlesztésével is elő akarta mozdítani. A kormányzat igyekezett biztosítani ehhez a szükséges jogi és strukturális kereteket, létrehozva többek között az *Országos Idegenforgalmi Hivatalt*, az *Országos Magyar Idegenforgalmi Tanácsot* és a *Magyar Királyi Balatoni Intéző Bizottságot*.

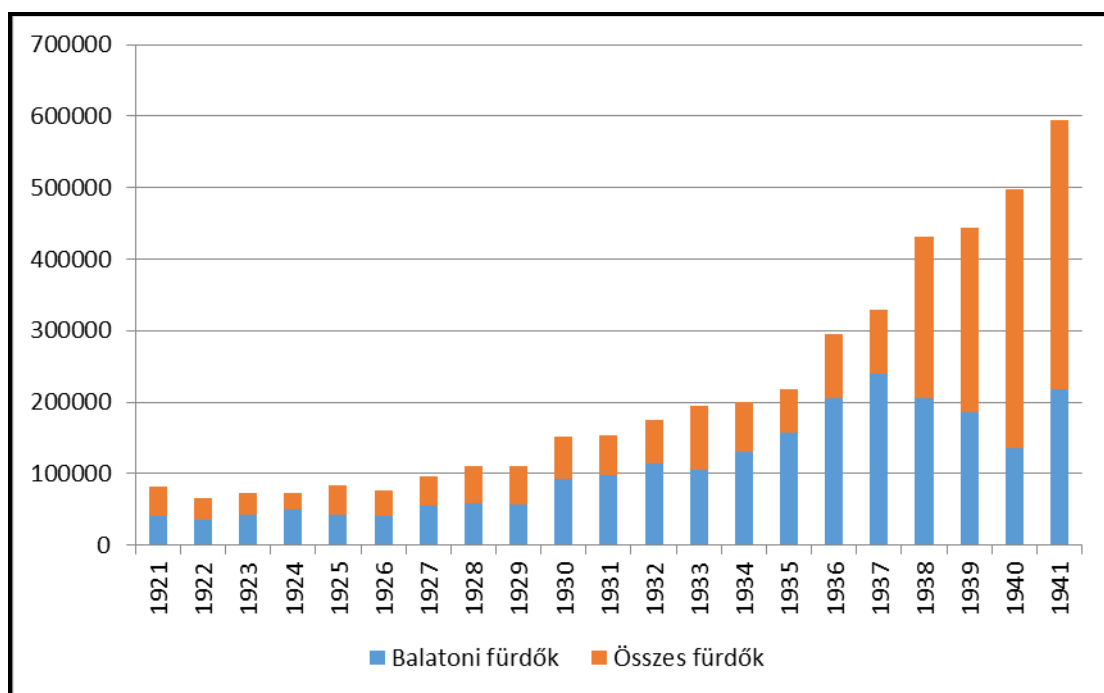
A vendégszám növekedésével a hazai szálláshelykínálat, vendéglátás, turisztikai szolgáltató szektor nem tudott maradéktalanul lépést tartani, ezért került hazánkban bevezetésre az „a paying guest”, azaz a „fizető vendég” rendszere. A kormányzat – már csak a fizetési mérleg egyensúlyának érdekében is – nagyarányú fejlesztésekkel igyekezett a hiányzó szállás és szolgáltatói kapacitást részben bővíteni, részben megteremteni annak érdekében, hogy tömegek számára nyújthasson a belföldi nyaralás, üdülés vonzó alternatívát a külföldi nyaralással szemben.

Nem kis visszhangot kapott, hogy az 1923-ban felvett népszövetségi kölcsön – amely a háborús veszteségeket még ki sem hevert országnak valódi mentőöv volt – egy részét, amelyet kizárólag az ország pénzügyi helyzetének helyreállítására lehetett volna fordítani, a kormányzat a lillafüredi Palota Szálló építésére fordította.

A magyar gazdasági szakemberek tisztában voltak azzal, hogy a fizetési mérleg aktív oldalán a turizmusból származó bevételeknek kiemelt a jelentősége, ugyanakkor a külföldre kiutazó magyarok érzékelhetően megterhelik a mérleg passzív oldalát. A helyzet

megváltoztatására, a belföldi turizmus erősítésére több javaslat és terv is napvilágot látott. Tömegeket kívántak bevonni a turizmusba, a „szabadidő mozgalmak”, valamint a „munkásnyaraltatás” révén. A munkásság bekapcsolódása a turizmusba egyúttal az életszínvonal emelkedését is jelezte, amit elősegített személyi oldalról „az utazás három alapfeltétele: a szabadidő, a diszkrecionális jövedelem és a motiváció.” A hazai turizmus fellendülését azonban mégis a megfelelő szálláshelyek és minőségi szolgáltatások kialakításától és propagálásától várták.

A két világháború között a balatoni fürdőhelyek száma csaknem megtriplázódott. A balatoni fürdők évenként változó mértékben, de közel felét tették ki a hazai fürdőknek, ezt az arányt csupán a visszacsatolások (Felvidék, Kárpátalja, Észak-Erdély, Délvidék) változtatták meg jelentősen, bár nem tartósan. 1941-ben a 42 balatoni fürdőhely csak 29 %-át jelentette a 145 nyilvántartott fürdőhelynek.

2. ábra. A hazai fürdők vendégforgalmának alakulása 1921 és 1941 között,

különös tekintettel a balatoni fürdőhelyekre

A balatoni fürdők látogatottságának, kihasználtságának vizsgálatánál hét Balaton-parti település – Balatonalmádi, Balatonberény, Balatonboglár, Balatonfüred, Siófok, Fonyód, Keszthely – mellett az összevethetőség érdekében célszerűnek látszott az elemzés tárgyává tenni

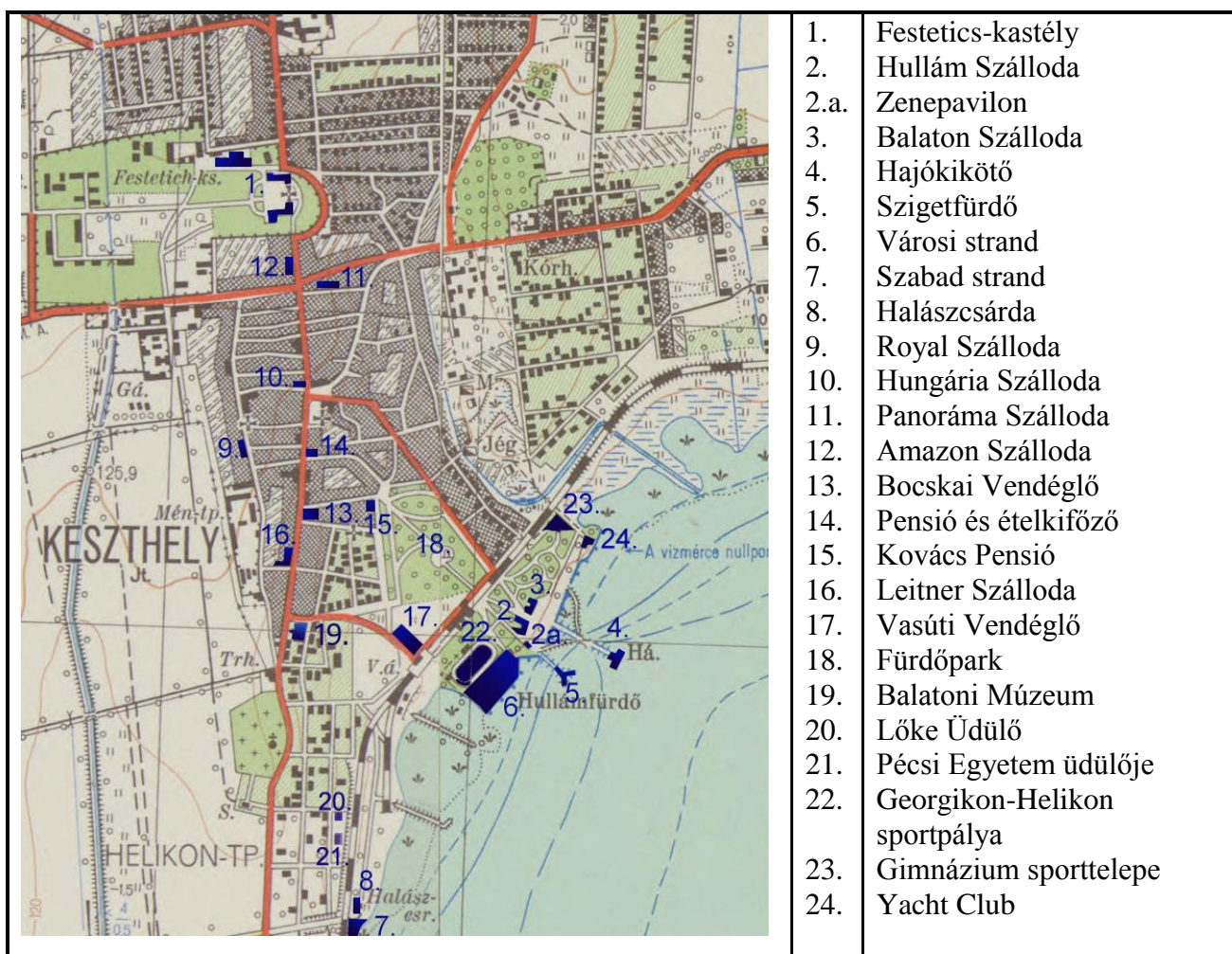
Hévíz, és valamelyest Budapest fürdőinek vendégforgalmát is. A budapesti fürdők adatainál 1937-ig öt fürdő, a Császárfürdő, a Lukács-fürdő, az Erzsébet-fürdő, a Margit-fürdő és a Rácfürdő – 1930-tól Szent Imre-fürdő – vendégforgalmát közölte a Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, amelyet 1938-tól egészítettek ki a Gellért-fürdő adataival. A Statisztikai Évkönyvek adatközléseinek hiányosságai miatt a fürdőhelyek idegenforgalmának összehasonlításához a korábban említett mutatók felhasználása vált szükségessé.

A balatoni fürdőhelyek és Hévíz vendégforgalma a korszakban dinamikus – egyes években akár 220 %-os – növekedést mutatott egészen az 1930-as évek végéig. A legfrekvenciáltabb települések – a korábbi korszakhoz hasonlóan – Balatonfüred, Hévíz, Siófok és Keszthely voltak. Az első évtizedben inkább Balatonfüred és Keszthely, majd Hévíz de különösen Siófok dominanciája érvényesült. Az 1939, 40-es évek jelentették a recesszió mélypontját, a politikai helyzet miatt.

A vendégéjszakák minimális száma is folyamatos progresszivitást mutatott. E mutatónál is az előbb említett hierarchia érvényesült. Siófok elsőbbsége a második évtizedben vitathatatlanná vált. Ezt részben optimális közlekedési adottságainak köszönhette. Nemcsak vasúton de 1923-tól – az egyik első hazai légijáratnak köszönhetően – repülőn is elérhető volt. A szervezett utak is növelték látogatottságát. Hévizt gyógyturizmusa tette vonzóvá és e tekintetben megelőzte a budapesti fürdők vendégforgalmát. A külföldiek által eltöltött vendégéjszakák minimális száma a korszak végén csökkent drasztikusan, ezzel párhuzamosan viszont a belföldiek hasonló mutatói nőttek. Ez annak köszönhető, hogy a terület visszacsatolások után a határon túli magyarok ismét magyar állampolgárrá, a statisztikusok számára tehát belföldi vendégekké váltak.

A minimális tartózkodási idő esetében egy dichotómia jellemzi a Balaton-parti fürdőhelyeket a korszakban. Egyfelől a kisebb lélekszámú és vendégforgalmú települések – Balatonalmádi, Balatonberény, Balatonboglár és Fonyód – növekedést, míg az említett jelentősebb települések vagy stagnációt vagy csökkenést mutatnak. Következtetésem szerint ennek a következő lehet az oka. A fürdőhelyek legfontosabb forráspiaca a belföldi vendégekből került ki, akik ideiglenes vendégek voltak. Jelentősen nem növelték a tartózkodási időt. Ezzel szemben a külföldi vendégek – ugyan számuk kevésbé volt meghatározó – inkább állandó vendégek voltak, így jelentősen növelték a tartózkodási időt. A frekvenciáltabb fürdőhelyeken külföldiek reprezentációja és a tartózkodási időre gyakorolt pozitív hatása nem tudott annyira érvényesülni, mint a kevésbé látogatott helyszíneken.

Keszthely számára az első évtized volt sikeresebb – 1929-ben háromszor több vendéget fogadott mint Siófok – az ezt követő évek már kevésbé. Ennek ellenére a turisztikai tere tovább bővült. Nem csupán a Balaton partján hanem a régi városmag és a part közötti területen is biztosított volt a lehetőség a turisztikai tér terjeszkedésére. A turizmussal összefüggő szolgáltatások – vendéglők, fürdők, zene, tenispályák – kétségkívül elsősorban a Balaton partján telepedtek meg, ugyanakkor Keszthelyen számos szálloda, panzió akadt a parti övezettől távolabb is, leginkább a Kossuth utca környékén. A turisztikai tér tehát nem korlátozódott a Balaton partjára, a Festetics-kastély és környéke épp olyan vonzó volt a látogatók számára, mint a fürdők. Az alábbi vezérkari térképen sötétkék színnel jelöltem a turisztikai tér legfontosabb objektumait.

3. ábra. Keszthely 1938-ban

A két világháború között a millió korábban létező elemei – a parti szállodák, a Szigetfürdő, a hatalmas Fürdőpark, a Festetics-kastély, a régi vendéglők, a rendezett, tiszta utcák stb. – megmaradtak, amit a balatoni egyesületek a korszakban új elemekkel is gazdagítottak. Még tartott az a Balaton-kultusz révén is megerősített szemlélet, amely a település egészét fürdővárosnak tekintette, így nem csupán a fürdőházakra, a szállodákra, a sétányokra és parkokra, hanem a város egészére kiterjesztették a gondoskodást.

A turizmus elsődleges szuprastruktúrája – a Balatoni Intéző Bizottságnak elküldött nyilvántartólapok tanulsága szerint – egyfelől megfelelt az országos átlagnak. A keszthelyi szállodák és panziók szobáinak döntő része rendelkezett folyóvízzel és villanyvilágítással de önálló fürdőszobával és illemhelyiséggel nem. A legnagyobb szállodák is csak egyetlen fürdőszobás szobával bírtak. Másfelől viszont Keszthely közlekedési infrastruktúrája továbbra is komoly hátrányt jelentett. A korszakban még meghatározó vasút esetében továbbra sem volt fővonal kapcsolat a fővárossal. A Tapolca és Balatonszentgyörgy felől közlekedő vonatpárok nem tudták kompenzálni az átszállással járó kényelmetlenségeket.

A korszak végén mutatkozó lemaradás ellensúlyozásaként a szálláshelyek javítani próbálták ellátottságukat, hogy így növeljék versenyképességüket. Folyamatosan nőtt a fürdőszobák és az illemhelyek száma, gyakran alkalmaztak – főleg gyermekes családok részére – különböző kedvezményeket, hasonlóan a vendéglőkhöz. Mindezek mellett a település 1939-ben az idegenforgalom koordinálására Üdülőhelyi Bizottságot hozott létre.

4.4.A hazai, a balatoni és a keszthelyi turizmus helyzete és fejlődése a második világháború után

Miközben Európa nyugati felén a második világháború utáni időszak a turizmus fejlődését hozta, addig a szocialista országok jó tíz évig szinte „semmilyen idegenforgalmat nem bonyolítottak még egymás között sem, nemhogy a kapitalista államokkal.” Jelentős nemzetközi turizmusról aligha beszélhetünk Magyarországon, a belföldi turizmusban pedig a szociálturizmus vált meghatározóvá. A háborút követően a magyar politikai vezetés a turizmust mint „burzsoá” társadalmi jelenséget értelmezte, így ideológiai okokból egy turizmust tagadó „idegenforgalmi politikát” folytatott.

1948-ban megszüntetésre került az Országos Magyar Idegenforgalmi Tanács, melynek feladatkörét az államosított IBUSZ vette át. A hazai turizmus történetében újdonság volt, hogy mind az elsődleges, mind a másodlagos turisztikai szuprastruktúra – tehát a szálláshelyek, a

vendéglátás és a kiskereskedelem egyaránt – *állami tulajdonban és irányítás alatt* állott, és a *tervgazdálkodás* sajátosságai voltak rá jellemzőek.

Az 1950-es évek közepén a turizmus a szocialista országokban, így Magyarországon is fejlődésnek indult. A magyar politikai vezetés egyrészt – különösen az 1956-os forradalom után – kiváló, Nyugat-Európa felé irányuló propagandalehetőséget látott a turizmusban. Másrészt a turizmusra mint gazdasági ágazatra tekintett, amely lehetőséget nyújtott arra, hogy itthon devizáért lehessen eladni exporttermékeket. A szakemberek és a politikusok is egyetértettek abban, hogy egy dollárnyi érték kitermelése a turizmus révén jóval kevesebb forintráfordítással volt lehetséges, mint az exporttevékenység során.

	Export		Turizmus	
	Tőkés országokba	Szocialista országokba	Kiskereskedelemben	Vendéglátásban
Szalámi	36	39	20	12
Tokaji szamorodni	31	37	13	8
Barackpálinka	33	38	11	6
Csemege paprika	35	43	5	4
Alma	74	74	16	10

3. táblázat. Egy dollárnyi érték megteremtéséhez szükséges forintráfordítás az exporttevékenység, illetve a turizmus révén

A turizmus erősítését szolgálták az 1960-as évek elején a különböző idegenforgalmi egyezmények, amelyek elsősorban a szocialista országokon belüli idegenforgalmat tették könnyebbé, de nem kizárva belőle a nyugati turistákat. Ugyanakkor a turistaérkezések várható növekedésére az ország szálláshelykapacitása nem volt felkészülve. A hazai döntéshozók a probléma megoldásának legkevesebb beruházást igénylő, ezáltal a legolcsóbb és leggyorsabb módját, a fizetővendég-szolgálat mellett, a *központilag irányított kempingturizmus* megteremtésében látták.

A nemzetközi turizmus fejlődésével párhuzamosan nagy lendületet vett a belföldi is. A kutatott időszak utolsó két évtizedében a kereskedelmi és a magánszálláshelyek belföldi vendégforgalma – a szociálturizmus változatlan népszerűsége mellett – több mint 200%-os növekedést mutatott. A belföldi turizmus erőteljes növekedése jórészt annak volt köszönhető, hogy a magyar társadalom – az életszínvonal emelkedése, a magyar politika hozzáállásának

változása miatt – egyre nagyobb arányban kapcsolódhatott be ismét a turizmusba. Az 1970-es évek második felében már az aktív korú magyar állampolgárok mintegy kétharmada rendszeresen részt vett a turizmusban. A belföldön nyaralók közül a legtöbben a Balatont választották.

A vasfüggönnyel kettészakított Európában Magyarország és ezen belül talán elsősorban a Balaton különleges helynek számított mind a Nyugat, mind a Kelet polgárai számára. A német újraegyesülés első szakasza is a Balaton partján történt meg. Az állambiztonsági szervek a nyugati vendégek érkezésében egyszerre láttak a szocialista berendezkedés aláadására alkalmas veszélyt és a tőkés államok felé irányuló hírszerzési lehetőséget. Minthogy keletnémet állampolgárok is egyre jelentősebb számban érkeztek Magyarországra, elsősorban a Balaton mellé, a Stasi a magyar állambiztonsági szervekkel együttműködve itt is ellenőrizni igyekezett saját polgárait. Ennek érdekében 1964-től folyamatosan Magyarországon tartózkodott egy operatív csoportja.

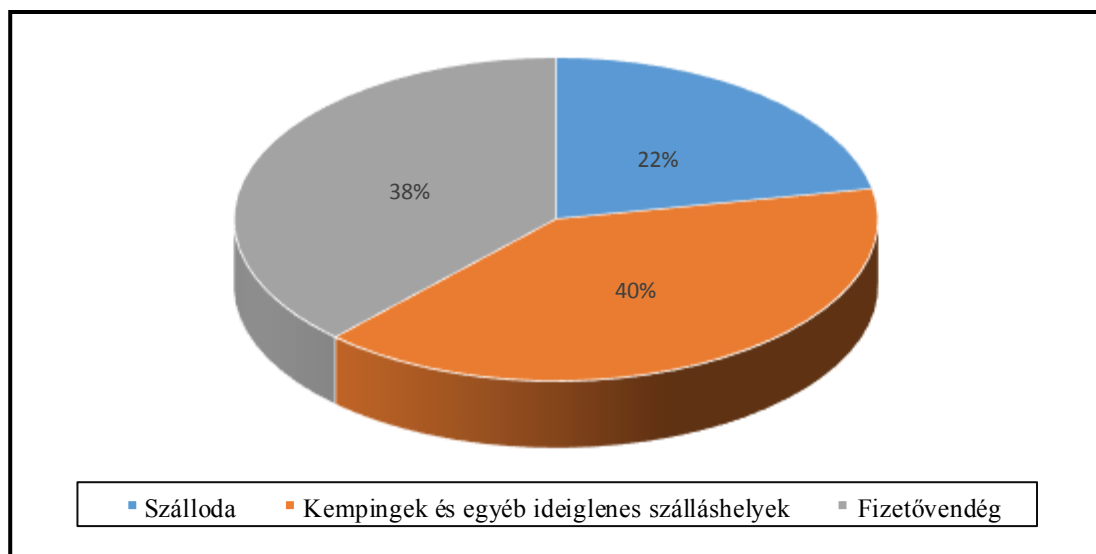
1958-ban az Országos Idegenforgalmi Tanács négy üdülővezetést, azaz idegenforgalmi körzetet jelölt ki az országban, melyek közül a „D” szektor, azaz a Balaton-part volt talán a legfontosabb. A Balatoni Intéző Bizottsággal egyeztetve 14 „kísérleti” kemping jött létre. A kempingek kialakításánál a természetközelség, a szép táj éppolyan fontos szerepet játszott, mint az infrastruktúra vagy a vízpart adottságainak – fürdőzés, vitorlázás, horgászás – kiaknázása.

A Balaton-parti fürdőhelyek versenyében azok a települések voltak képesek jó forgalmi eredmények elérésére – a Statisztikai Évkönyvek adatai szerint – amelyek a szállodák mellett egyéb szálláskapacitással is rendelkeztek. A szállodák az üdülőházak, az „egyéb ideiglenes szálláshelyek” mellett egyre nagyobb jelentőségre tettek szert a fizetővendéglátás és a kempingek. A szálláshelyek kapacitásánál nagyobb ütemben nőtt azok forgalma. A Balaton turisztikai jelentőségére utal a kiskereskedelmi boltok és a vendéglátó egységek – ezen belül az éttermek és vendéglők – számának rohamos gyarapodása.

A keszthelyi turizmus második világháborút követő fejlődésében javarészt az országos tendenciák érvényesültek. Nem tért vissza a két világháború közötti időszak magántulajdonban lévő szálláshelyeinek és vendéglőinek korszaka és a település turisztikai miliője sem. A vendégforgalom adatai 1965-ig csak töredékesen maradtak fenn. Az 1947., illetve 1948. évi adatokból azonban megállapítható a külföldi vendégek elmaradása és a szociális üdültetés jelentőségének növekedése.

A turisztikai milió átformálásához hozzájárult, hogy a településen a második világháborút követően emelt, vagy felújított épületek döntő része a „szocreál” stílus jegyeit hordozta. A vasútállomás homlokzatát lecsupaszították és Keszthely egyik legfontosabb turisztikai műemlékét, a Szigetfürdőt 1960-ban átalakították és a helyére betonépület került, míg a hozzá vezető eredetileg fa stéget betonnal öntötték ki.

Az 1960-as évektől a turisztikai szolgáltatások súlypontja érzékelhetően a Balaton-partjára helyeződött át és térben is kiterjedt. Az egyik leglátványosabb változás, a Balaton-part további beépülése elsősorban a keszthelyi kempingek – a II. osztályú kempingek adatait 1975-ig egybevonva kezelték a Statisztikai Évkönyvek az egyéb ideiglenes szálláshelyek adataival – létrehozásának volt a következménye, amelyek a fizetővendéglátás mellett a település turizmusának fontos tényezőivé váltak 1965 és 1974 között.

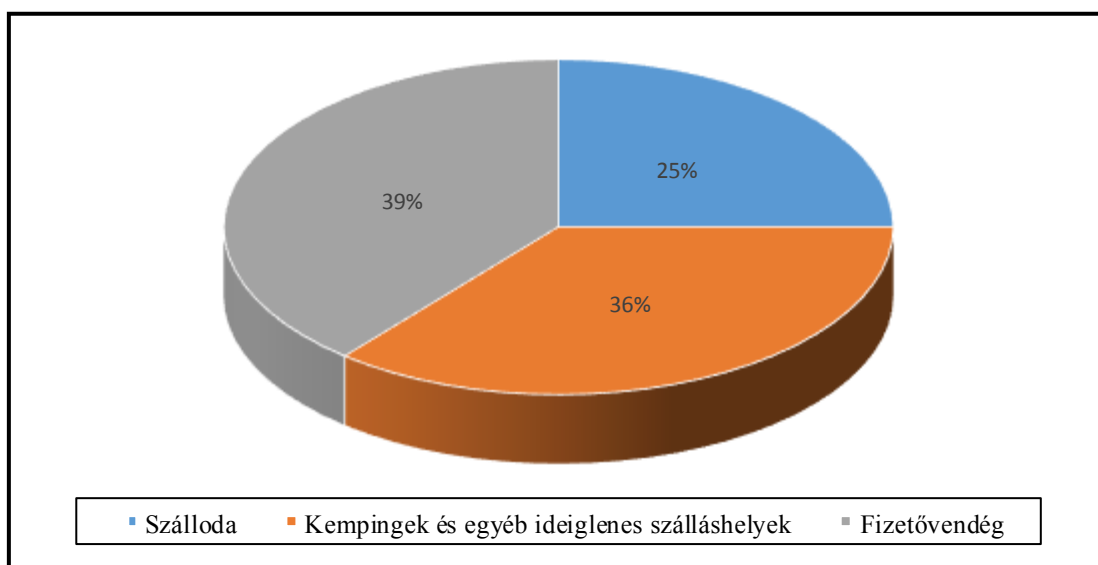
4. ábra. A vendégnapok számának átlaga Keszthelyen 1965 és 1974 között, szállástípusonként, százalékos összevetésben

Keszthely a fővárostól való távolsága és a vasúti fővonal hiánya ellenére ideális helyszínnek ígérkezett kempingek létesítésére. Földrajzi helyzete ekkor kifejezett előnyt jelentett, hiszen a balatoni települések közül a legközelebb feküdt a nyugati határhoz. A turisták – főleg a nyugati államokból érkező külföldiek – könnyebben érhatték el Keszthelyt. A településen az attraktív természeti környezet, a fejlődő infrastruktúra, a sportolási, kirándulási, horgászási és természetesen a fürdési lehetőség egyaránt biztosított volt. Mindezek mellett Keszthely a Balaton-part talán legnagyobb kulturális kínálatával rendelkezett, tehát a fürdésre kevésbé alkalmas napokra is képes volt látnivalót, szolgáltatást nyújtani vendégeinek.

A második világháborút követően Keszthely szálláshely kapacitása erősen szűkült, a kis családi szállodákat, panziókat államosították, majd más funkciót kaptak vagy vállalati üdülőkké váltak. Miután döntés született a turizmus fejlesztéséről a hiányzó kapacitást igyekeztek pótolni. A későbbi kempingek közelében jött létre a Napsugár üdülőtelep, ahol több vállalati nyaraló helyezkedett el. 1958-ban megnyílt a Helikon Turistaszálló, 1959-ben pedig előre gyártott elemekből megépült a Motel, amelynek helyén 1985-ben a Hotel Phoenix jött létre. 1964-ben megnyílt az Agrártudományi Egyetem Pethe Ferenc Kollégiuma, amely a nyári szezonban átmeneti szállásként üzemelt.

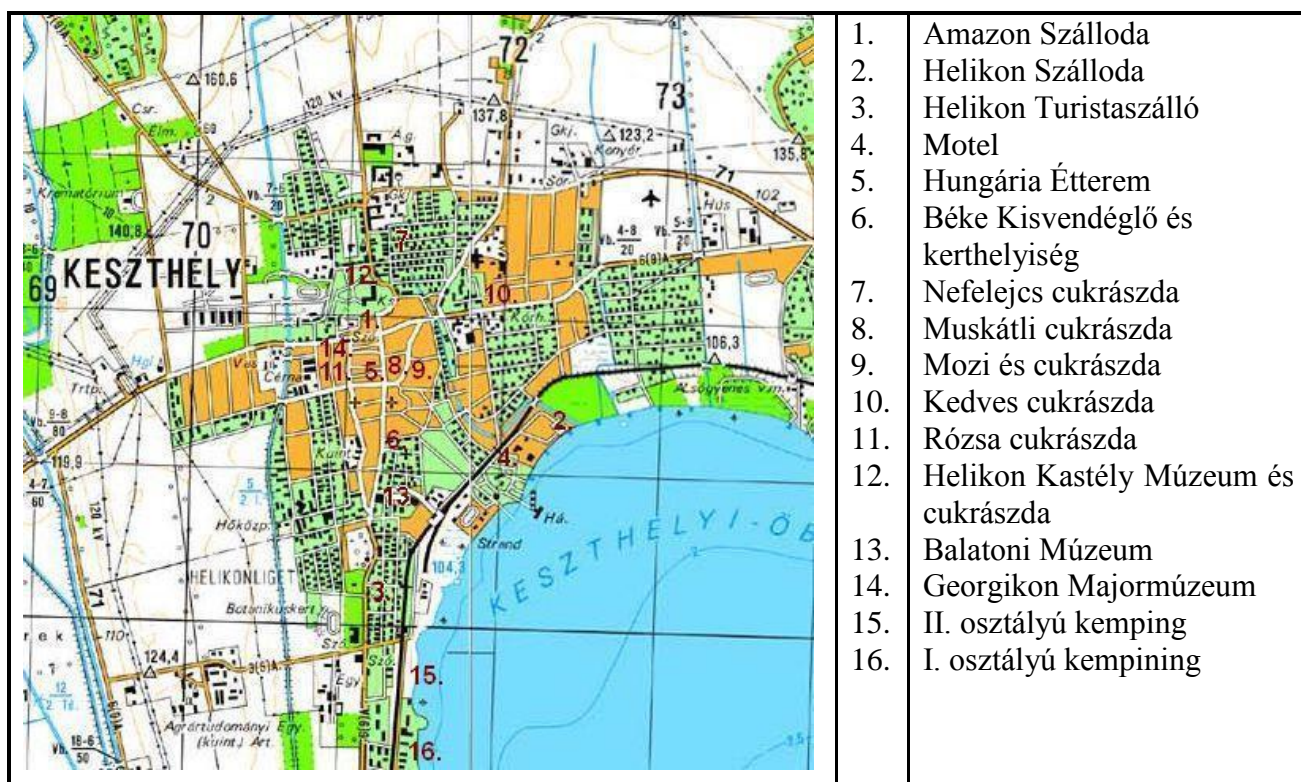
1969 óta működött a keszthelyi Vendéglátóipari Szakközépiskola és Szakmunkásképző, amelynek kollégiuma szezonban ifjúsági szállásként funkcionált, gyakorló konyhájához kapcsolódó étterme a Juventus pedig a vendéglátás egyik alternatíváját jelentette.

Keszthely máig legnagyobb szállodája, a 240 szobás, 480 ágyas Helikon csak 1971. május 9-én nyílt meg, melynek 150 személyes bárja, 300 személyes étterme, saját strandja és kikötőszigete bővítette a város turisztikai kínálatát. Az új szállodának köszönhetően 1971-ben a szállodai vendégek száma másfélszeresére, a szállodai vendégnapok száma pedig több mint 87 %-kal növekedett az előző évi forgalomhoz képest. Mindezek ellenére az 1965 és 1974 közötti időszakban – a rendelkezésünkre álló adatok alapján – megállapítható, hogy a fizetővendéglátás és a kempingek továbbra is őrizték előnyüket.

5. **ábra.** A vendégek számának átlaga Keszthelyen 1965 és 1974 között, szállástípusonként, százalékos összetételben

Keszthelyen az Idegenforgalmi Hivatal kezelésében összesen három, egy II. osztályú 1958-tól, egy I. osztályú 1964-től és egy csak 1980-ban átvett – korábban a Városi Tanács kezelésében üzemelő – ún. kiegészítő kemping működött. Itt nyitották meg az ország első magánkempingjét, a Castrumot is 1982-ben. A keszthelyi kempingek mellett hamarosan sütödék, egyéb vendéglátóhelyek, árusbódék létesültek, így Keszthelyen a szolgáltatások súlypontja ismét a Balaton-part irányába mozdult el. A Veszprém Megyei Idegenforgalmi Hivatal 1978-ban a kempingeken kívül további szálláshelyeket, éttermeket, vendéglátóhelyeket, múzeumokat egyaránt ajánlott a városba látogatóknak.

6. **ábra.** Vendéglátóhelyek, szálláshelyek és kulturális objektumok Keszthelyen 1978-ban

Az 1979-es év jelentős változásokat hozott Keszthely életében, hiszen a település Veszprém megyétől átkerült Zala megyéhez. A Zala megyei Idegenforgalmi Hivatal komoly elvárásokat fogalmazott meg mind a településsel, mind annak legfrekvenciáltabb szálláshelyeivel – elsősorban az akkor összevonásra kerülő kempingekkel – kapcsolatban. Az előzetes tervszámokból kiderül, hogy utóbbi objektumtól várta a Hivatal a legfontosabb megyei szálláshelyek összbevételének közel 20%-át, míg Keszthelytől a valutaváltásból származó bevételek közel 60%-át. Ezen tervszámok is megerősítik, hogy a megyeváltással a város és annak idegenforgalmi értéke komolyan felértékelődött.

Szálláshelyek forgalmi tervszámai		Valutaváltás tervszámai		
Szálláshely	Éves terv ezer forintban	Település	Vétel	Eladás
Hotel, Zalakaros	2300	Nagykanizsa	1600	
Nyaralófalú, Zalakaros	1100	Keszthely	14000	1200
Kemping, Zalakaros	1200	Hévíz	5000	
Turistaszálló Zalaegerszeg	580	Zalakaros	1800	
Kemping, Nagykanizsa	650	Vonyarcvashegy	1000	
Turistaszálló, Egervár	300			
Kemping, Keszthely	1800			
Kemping, Vonyarcvashegy	1100			
Turistaszálló, Keszthely	200			
Összesen	9230		23400	1200

4. táblázat. A Zala Megyei Idegenforgalmi Hivatal tervszámai 1979

5. Az eredmények összefoglalása és a kutatás további irányai

A kutatás során kvalitatív – statisztikai adatok elemzése, levéltári források feldolgozása, mélyinterjúk készítése, kérdőíves felmérés, terepbejárás – és kvantitatív – vendégforgalmi statisztikák összehasonlító elemzése, új mutatók megalkotása és alkalmazása – módszerek segítségével igyekeztem bemutatni Keszthely turizmusának alakulását, fejlődését a vizsgált száz éves időszakban, 1880 és 1980 között. Emellett a hazai és főként a balatoni turizmus jellemzőit is sikerült felvázolni, elemezve a konjunktúrák és recessziók okait, állami, társadalmi ösztönzőit és mozgatórugóit is.

A fellelhető szakanyagok tanulmányozása, feldolgozása és az említett módszerek alkalmazása során a következő konklúziókat sikerült levonni:

*I. A hazai, ezen belül a balatoni turizmus jelentősége növekedett a vizsgált időszakban, illetve a balatoni turizmus fejlődéséből kiemelkedik **három szakasz**: a századforduló, a két világháború közötti közel két évtized és az 1960-as évektől kezdődő időszak*

– Az *első* korszakban a Balaton-parti települések bekapcsolódtak a hazai turizmusba, kiépült az elsődleges és másodlagos turisztikai szuprastruktúra. A turizmus irányítása, szervezése ekkor még alapvetően helyi szinten történt, bár a korszak végére már megjelentek a központi koordinálás első intézményei.

- A *második* korszak kezdetén, a trianoni békeszerződésben a Magyar Királyság legfontosabb turisztikai desztinációi, köztük a fürdői is elcsatolásra kerültek, így a balatoni fürdőhelyek egy csapásra felértékelődtek, elsősorban a belföldi turisták szemében. Ebben Keszthely – a legnagyobb Balaton-parti településként – kiemelt szerepet kapott, főként a korszak elején. A hazai turizmus ekkor állami szabályozással, illetve irányító intézményekkel – Balatoni Intéző Bizottság, Idegenforgalmi Hivatalok – segített, de alapvetően helyi szervezésű maradt.
- A *harmadik* fellendülő időszak az 1960-as évektől bontakozott ki. A második világháborút követően Magyarországon a szociálturizmus vált egyeduralgódóvá. Az 1950-es évek második felében - felismerve a turizmus ökonómiai előnyeit - döntés született a turisztikai fejlesztésekről. A korszaknak a sajátossága a kempingturizmus felvirágzása, amely a fizetővendéglátás mellett a leggyorsabban és legkevesebb befektetéssel megvalósítható szállásbővítési lehetőség volt. Az 1970-es évek végén már megjelent a Balaton partján a külföldi – nyugati – tőke és az 1980-as évektől pedig magánkezdemenyezések is megvalósulhattak.

II. Keszthely földrajzi fekvése, a fővárostól való távolsága és a vasúti fővonal hiánya komoly hátrányt jelentett a turizmus fejlődésében.

A keszthelyi turizmus sajátosságainak vizsgálata során fény derült arra, hogy a földrajzi fekvésnek és a vasúti fővonalnak jelentős szerepe volt a balatoni turizmus fejlődésében. A legnyugatabbra eső Balaton-parti településként még a vasúti fővonal kiépülése esetén is számottevő távolságra esett a fővárostól, a legtöbb belföldi vendég és a külföldi vendégek zömének kiindulópontjától. A második világháborút követően Keszthely földrajzi fekvése, amely korábban számottevő hátránnyként jelentkezett, a kempingturizmus virágzásának időszakában, különösen nemzetközi viszonylatban kedvezőnek bizonyult. A legnyugatibb Balaton-parti településként a nyugati határhoz Keszthely esett a legközelebb.

III. A turisztikai tér Keszthelyen sohasem kizárólag a tópartra koncentrálódott.

Egy másik gócpontja is volt, a *Festetics-kastély és a Kossuth Lajos utca két oldala*. A szállás és vendéglátóhelyek e két pont között váltakozó intenzitással helyezkedtek el a különböző időszakokban. A tópart turisztikai hasznosítása a XIX. század közepén kezdődött el és a parti szállodák és a Fürdőpark a századfordulóra megteremtették a település sajátos miliójét.

A két világháború között a kisebb panziók és vendéglők főként a Kossuth utca környékére koncentráltak. Az 1960-as években a turisztikai szolgáltatások súlypontja a Balaton partjára helyeződött át, az új szálláshelyek – például a kempingek – is elsősorban ide települtek.

IV. Keszthely jelenleg a századforduló és a két világháború közötti időszak turisztikai miliójéhez kíván visszatérni.

A vendégforgalomra jótékony hatást gyakorolt a Balaton-kultusz, amely egyszerre volt egyik forrása és táplálója a település turisztikai miliójének. Keszthely jelenleg ehhez a turisztikai milióhoz igyekszik visszatérni, amely a századfordulót, illetve a két világháború közötti időszakot jellemezte. Napjainkban a keszthelyi turizmus még nem támaszkodhat kellően azokra a történelmi jelentőségű, patinás turisztikai létesítményekre melyekre korábban, bár ezek felújítása a régi fényképek alapján részben már megvalósult – Szigetfürdő, Főtér – illetve folyamatban van. 2015 januárjában a megvalósítás szakaszába lépett az Amazon Szálloda felújítása és átalakítása.

További kutatási elképzelésem a vizsgált időintervallum folytatásaként napjainkig terjedően elemezni Keszthely turizmusát. Ezen két időszak bizonyos területeinek összehasonlítása rávilágíthat olyan összefüggésekre, amelyek Keszthely további turisztikai fejlesztéseit pozitív irányba befolyásolhatják. Ilyen általam fontosnak vélt területek:

- a korábbi és a jelenlegi magánkezdeményezések összehasonlítása
- a két időszak közlekedési lehetőségeinek összevetése
- a keresetek és a turisztikai kínálat árainak elemzése
- az időjárási viszonyok módosulásának hatása az idegenforgalomra
- a korábbi és jelenlegi magisztrátus tevékenységének összehasonlítása

A vendégéjszakák minimális száma és a minimális tartózkodási idő mutatók segíthetik a további kutatásokat is, főként az 1945-ig terjedő időszak turizmusának szélesebb spektrumú tanulmányozása esetében.

A 21. század turisztikai kihívásaira megfelelő megoldásokkal kell szolgálnia a városnak, ha vissza kíván találni ahhoz a turisztikai milióhoz, amely korábban szinte mindent a turizmus szolgálatába állított.

6. Publikációs jegyzék

A disszertáció alapjául szolgáló publikációk

TÖRZSÖK A. – GYURICZA L. 2014: *Private Initiatives in the service of the animation of tourism in Keszthely, the capital of the Lake Balaton.* In: DR. SZIKURA J. – DR. KERESZTÉNY I. – DR. BACSÓ R. – DR. IVÁNCsó E. (szerk.): *Limes, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ungvár,* pp.133-147.

TÖRZSÖK A. – GALAMBOS I. 2015: *Keszthely fürdőváros turizmusa a két világháború között.* In: GALAMBOS I. – MICHALKÓ G. – **TÖRZSÖK A.** – WIRTH G. (szerk.): *Fürdővárosok. Konferencia Kiadvány. Történelmi Ismeretterjesztő Társulat Egyesület – Magyar Földrajzi Társaság,* Budapest, pp. 79-96.

TÖRZSÖK A. 2015: *Keszthelyi magánmúzeumok és látványosságok a fürdőváros turizmusának szolgálatában.* In: GALAMBOS I. – MICHALKÓ G. – **TÖRZSÖK A.** – WIRTH G. (szerk.): *Fürdővárosok. Konferencia Kiadvány. Történelmi Ismeretterjesztő Társulat Egyesület – Magyar Földrajzi Társaság,* Budapest, pp. 149-163.

TÖRZSÖK A. – SIPŐCZ M. 2013: *A településföldrajzi tényezők érvényesülése és turizmust befolyásoló hatásuk Keszthelyen a XX. század elején.* In: DR. DÖVÉNYI Z. – DONKA A. (szerk.): *A geográfia változó arcai, Indresearch Kft.-Publikon Kiadó, Pécs,* pp.175-187.

TÖRZSÖK A. – GALAMBOS I. 2013: *A kempingturizmus virágkora. Adalékok a keszthelyi kempingturizmus történetéhez.* In: *Földrajzi Közlemények, 137. évf. 2. pp. 182-199.*

TÖRZSÖK A. – GALAMBOS I. 2012: *Turizmusfejlesztési koncepciók Keszthelyen a 19. és 20. század fordulóján.* In: *Földrajzi Közlemények, 136. évf. 2. pp. 218-225.*

TÖRZSÖK A. 2012: *Challenges Keszthely and its tourism facing with in the 21st century.* – In: BERGHAUER S. – DNYISTRJANSZKIJ M. – FODOR GY. – GÖNCZY S. – IZSÁK T. – MOLNÁR J. – MOLNÁR D. I. (szerk.): *Társadalomföldrajzi kihívások a XXI. század Kelet-Közép Európájában,* Konferencia Kiadvány, II. kötet. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász, pp.319-326.

TÖRZSÖK A. 2011: *Examination of the potentials of tourism in Keszthely in the early 20th century – considering the settlement's geographical aspects.* – In. Dr. CSAPÓ T. – DR. KOCSIS ZS. (szerk.): Az 1971. évi OTK és hatása a hazai településrendszerre, Konferencia Kiadvány. Nyugat-magyarországi Egyetem, Szombathely, pp.248-266.

TÖRZSÖK A. – SIPŐCZ M. 2010: *Keszthely idegenforgalma 1909-ben és – 100 év elteltével – 2009-ben.* – In. Modern Geográfia, 2010. 2. szám

Egyéb publikációk

SIPŐCZ M. – LÓCZY D. – **TÖRZSÖK A.** 2010: *Successful red deer management in Southern Transdanubia and its physico-geographical background.* – In. Tájökológiai Lapok, 8. évf. 3. pp. 523-534.

SIPŐCZ M. – **TÖRZSÖK A.** 2010: *A vadsertés a nagyvilágban 1. rész.* – In. A Sertés, 15. évf. 2. pp. 32-37.

SIPŐCZ M. – **TÖRZSÖK A.** 2010: *A vadsertés a nagyvilágban 2. rész.* – In. A Sertés, 15. évf. 3. pp. 36-39.

TÖRZSÖK A. 2010: *A birtokviszonyok földosztás okozta változásai a Festeticsek keszthelyi birtokain.* In: FÜLEKI GY (szerk): A táj változásai a Kárpát-medencében. Tájhasználat és tájatalakulás a 18-20. században, Konferencia Kiadvány. Környezetkímélő Agrokémiáért Alapítvány, Tájvédelmi Oktatásért és Kutatásért Alapítvány, Gödöllő, pp. 33-40.